

експеримент проводиться і на низовій ланці у восьми підрозділах ряду областей [4]. Проте, у зв'язку з неврегульованістю в національному законодавстві питання про функціонування в поліції детективних підрозділів, виникали ситуації з недостатнім розумінням місця експериментальних підрозділів у структурі ГУНП в областях деякими керівниками прокуратури [5, с. 152].

Отже, при визначенні повноважень поліцейських детективів необхідно враховувати їх обсяг і межі, а оскільки правове регулювання роботи поліцейських детективів в цілому ще не відбулося, зазначене питання повинно знайти чітке відображення в майбутніх законодавчих актах.

Список використаних джерел

1. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18> (дата звернення: 22.01.2021)
2. Про Бюро економічної безпеки України: Закон України» від 28.01.2021 № № 1150-IX // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text> (дата звернення: 22.01.2022)
3. Р.В.Войтюк. Детектив Національного антикорупційного бюро України як суб'єкт кримінальних процесуальних правовідносин: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2019. 281 с.
4. Максим Цуцкірідзе: «Слідчий - це основна рушійна сила кримінального провадження» <https://lexinform.com.ua/v-ukraini/maksym-tsutskiridze-slidchij-tse-osnovna-rushijna-syla-kryminalnogo-provazhennya/>
5. О.П. Заворіна, О.В. Фомін. Діяльність підрозділів детективів у національній поліції України: сучасний стан і перспективи. Право і безпека. Право и безопасность/Law and Safety. 2021. № 2 (81). С. 149–153.

Грїбов Михайло Леонідович,

провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

НЕГЛАСНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ

Сьогодні інститут негласного співробітництва не достатньо ефективно використовується для захисту прав людини від протиправних посягань, а інколи завдає шкоди цим правам. Вирішення даної проблеми, серед іншого, слід шукати у площині правового

регулювання та організації. Аби ефективно їх вирішувати необхідно спиратися на належний теоретичний фундамент, основою якого має бути розуміння ролі та місця негласного співробітництва у дієвій реалізації, положень, визначених ст. 3 Конституції України. Проте сьогодні у науці такого розуміння немає. Викладене зумовлює необхідність проведення відповідного наукового дослідження.

Сучасні українські вчені, здебільшого, досліджують негативну сторону взаємозв'язку негласного співробітництва із забезпеченням прав людини. Так, К. В. Антонов, слушно зазначає: «Захист прав і свобод людини, громадянина в ході конфіденційного співробітництва під час досудового розслідування необхідно розглядати з двох сторін: з одного боку необхідно піклуватися про охорону прав і свобод особистості, щодо якої проводять такі заходи, в тому числі, за участю конфідентів; з іншого – охорони потребують і самі особи, які беруть участь у конфіденційному співробітництві з органами досудового розслідування» [1, с. 369]. Практична реалізація цих положень передбачає, що: по-перше, потрібно визначити шкоду, яку може бути заподіяно негласним співробітництвом правам об'єктів та суб'єктів використання правоохоронними органами негласних методів виявлення та розслідування злочинів; по-друге розробити засоби запобігання заподіянню такої шкоди.

Безумовно, забезпечення прав негласних співробітників правоохоронних органів та осіб, про яких вони збирають інформацію є важливим напрямом реалізації положень Загальної декларації прав людини, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та ст. 3 Конституції України. Проте не можна залишати без уваги позитивну сторону взаємозв'язку негласного співробітництва із забезпеченням прав людини – його застосування для захисту та охорони цих прав від злочинних посягань.

Завдяки негласному співробітництву правоохоронні органи забезпечують охорону права людини на життя. Так, вчасне одержання від негласних співробітників інформації про підготовку замовних вбивств, дозволяє запобігти їх вчиненню. Послугуючись такою інформацією працівники кримінальної поліції можуть здійснити оперативно-розшукове прогнозування умисного вбивства та попередити його вчинення.

Здобуті шляхом негласного співробітництва відомості про осіб, які планують захоплення заручників дозволяють зберегти життя, здоров'я та особисту недоторканість потенційним жертвам цього злочину [2].

Інформація щодо структури та планів діяльності терористичних угруповань, одержана завдяки негласному співробітництву, дає можливість відвернути вчинення терористичних актів, загроза яких з кожним роком не стає меншою [3–5].

Без негласного співробітництва не можна уявити оперативно-розшукове обслуговування об'єктів критичної інфраструктури, зокрема, у ядерній енергетиці [6], які можуть бути атаковані терористами. Таке обслуговування надає можливість запобігти посяганням на ці об'єкти і тим самим забезпечити охорону прав людей на життя, здоров'я та безпечне довкілля.

Право людини на безпечне довкілля може бути порушено не лише злочинними посяганнями на об'єкти критичної інфраструктури, а й цілою низкою інших кримінальних правопорушень, що передбачені розділом VIII Особливої частини КК України. Кримінальна відповідальність за злочини даної категорії встановлена і в країнах Європейського Союзу [7].

Такі кримінальні правопорушення, здебільшого, виявляють та припиняють без застосування оперативними підрозділами та органами досудового розслідування негласних методів одержання інформації. Доказування у провадженнях щодо цієї категорії злочинів також, у переважній більшості випадків, засновується на результатах відкритих слідчих дій, серед яких особливого значення набувають висновки експертів [8]. На основі таких висновків не лише встановлюється вина того чи іншого суб'єкта, а й створюється підґрунтя до відновлення порушеного права шляхом визначення розміру заподіяної шкоди.

Водночас виявлення, вчасне припинення та розслідування окремих екологічних злочинів неможливе без використання негласного співробітництва. Йдеться, насамперед, про незаконне видобування бурштину [9]. Сьогодні в Україні цей вид злочинної діяльності ведеться організованими злочинними формуваннями, які мають чітку ієрархічну структуру, сувору дисципліну та діють з дотриманням конспірації. Встановлюючи негласне співробітництво з членами таких угруповань, оперативні підрозділи одержують інформацію, необхідну для припинення протиправної діяльності та притягнення винних до кримінальної відповідальності.

Негласне співробітництво у площині захисту прав людини має і зворотній бік, на необхідності вивчення якого слушно наполягає К.В. Антонов [1]. Адже діяльність негласних співробітників в межах оперативно-розшукової роботи та кримінального провадження сама по собі пов'язана з обмеженням конституційних прав особи. Так, їх можуть залучати до проведення контролю за вчиненням злочину (а фактично до соціальних дослідів з метою вивчення поведінки певних осіб), до негласного обстеження житла чи іншого володіння особи, візуального спостереження за особою, а також до негласних слідчих (розшукових) дій, які є втручанням у приватне спілкування. Виходячи за межі своїх повноважень, оперативні працівники та слідчі можуть використовувати негласних співробітників для провокування

(підбурення) осіб до вчинення злочину, несанкціонованого втручання у приватне спілкування.

У таких випадках негласне співробітництво, як складова оперативно-розшукової та кримінальної процесуальної діяльності, має розглядатися не як інструмент забезпечення прав, а як передбачений законом засіб, який через зловживання посадових осіб використовується з порушенням закону на шкоду правам людини. І сьогодні є численні приклади того, як правоохоронці, зловживаючи інститутом негласного співробітництва, права людини не захищають, а порушують, використовуючи агентуру з метою провокації злочинів.

Проведені нами дослідження ролі та місця негласного співробітництва у механізмі забезпечення прав людини дозволили сформулювати наступні висновки.

Механізм забезпечення прав людини включає статичну та динамічну сторони (основи). До статичної сторони належать: юридичні передумови, нормативно-правові засоби, загальносоціальні умови та інституційно-організаційні структури (уповноважені суб'єкти). До динамічної – дії уповноважених суб'єктів з охорони, захисту та сприяння реалізації прав людини.

До числа зазначених суб'єктів належать правоохоронні органи (у тому числі їх оперативні підрозділи), а до числа їх дій із забезпечення прав людини – дії, що становлять зміст їх повноважень, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України, Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Дії оперативних підрозділів із захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, забезпечення прав людей в межах кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності становить зміст категорії «діяльність оперативних підрозділів правоохоронних органів».

Важливою та невід'ємною складовою цієї діяльності є негласне співробітництво, яке у статичному аспекті (як інститут) становить систему норм оперативно-розшукового та кримінального процесуального законодавства, підзаконних нормативно-правових актів, а у динамічному – таємну (конспіративну) взаємодію між уповноваженими законом посадовими особами правоохоронних органів та особами, залученими до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності та кримінального провадження.

На стадії охорони прав людини негласне співробітництво втілюється у заходах, спрямованих на профілактику кримінальних правопорушень, з'ясування недопущення або усунення причин, що їх зумовлюють.

На стадії захисту прав людини негласне співробітництво використовується з метою відновлення порушених прав, забезпечення відшкодування шкоди, притягнення винних до відповідальності.

На стадії реалізації прав людини негласне співробітництво використовується з метою прихованого контролю за належним (без порушень закону про кримінальну відповідальність) виконання уповноваженими суб'єктами обов'язків щодо створення необхідних умов для перетворення задекларованих соціальних благ на стан їх можливої і дійсного використання конкретною особою.

Реформування правового регулювання негласного співробітництва слід ґрунтувати на викладених вище положеннях, з урахуванням необхідності встановлення юридичних важелів запобігання порушенню прав розроблюваних, підозрюваних, обвинувачених та самих негласних співробітників з боку уповноважених осіб правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Антонов К. В. Проблеми нормативно-правового регулювання використання конфіденційного співробітництва під час досудового розслідування. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 3. С. 369–371.

2. Sainchyn, O., Kuchynska, O., Hryniuk, V., Tsyganyuk, Y. & Hromova, M.. Prevention of Taking and Killing of Hostages: International Legal Regulation. Inter EU Law East. 2021 № 8 (1), 154–170.

3. Theron, J. Networks of Threats: Interconnection, Interaction, Intermediation. Journal of Strategic Security. 2021 № 14 (3) P. 45–69.

4. Westbrook, T., Schive, T. Urban Security and Counterterrorism: An Approach to Proportionality. Journal of Strategic Security 2021 Vol. 14. № 3 P. 70–85.

5. Fox, S. J , Past Attacks, Future Risks: Where Are We 20-years After 9/11?. Journal of Strategic Security 2021. Vol. 14. № 3 P. 112–157.

6. Таран О.В., Сандул О.Г. Проблеми кримінальної відповідальності за посягання на об'єкти критичної інфраструктури в ядерній енергетиці. Ядерна та радіаційна безпека. № 3 (79). 2019. С. 66–70.

7. Movchan, R., Vozniuk, A., Burak, M., Areshonkov, V., & Kamensky, D. Criminal law counteraction to land pollution in the EU countries: searching for the optimal model. Amazonia Investiga. 2021 № 10 (42), 15–23.

8. Pohoretskyi M. A., Serhieieva D. B., Starenkyi O. S. Expert's findings in criminal proceedings on environmental crimes. Scientific bulletin of the Mining University. 2019. №1. P. 155–163. DOI: 10.29202/nvngu/2019-1/16

9. Кучинська О., Нестеровський В., Старенький О., Циганюк Ю. Незаконне видобування бурштину та заходи боротьби з ним. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Геологія. 2020. № 3(90). С. 62–70.